

Ter nagedachtenis aan dr. A.F.E. van Schendel

Toespraak tot de verzamelde medewerkers van het Rijksmuseum, ter herdenking van dr. A. E. F. van Schendel, oud-hoofddirecteur, overleden op 6 februari 1979

In mei 1975 werd Arthur van Schendel 65 jaar. Aan het eind van die maand ging hij met pensioen, na afscheid genomen te hebben van de vele medewerkers bij het Rijksmuseum. En op 3 juni nam de hoofddirecteur afscheid van de buitenwereld.

Voorhal en Eregerij waren gevuld met vele honderden personen: collegae uit de musea, bestuurders van de stad Amsterdam en de Provincie Noord-Holland, voorzitters en leden van besturen en commissies waarin Van Schendel zitting had, ambtenaren bij het Ministerie van CRM maar ook bij andere overheidsorganen, velen uit het handels- en bedrijfsleven en banken, met wie hij in relatie had gestaan, uit de vrije beroepen, kunstenaars, vertegenwoordigers van de pers en een aantal onzer. En daarenboven Prinses Beatrix en Prins Claus.

Er waren vier sprekers, de toenmalige minister van CRM, de heer Van Doorn, die de heer Van Schendel aan het eind van zijn toespraak uit naam van Hare Majesteit bevorderde tot commandeur in de Orde van Oranje-Nassau, de toenmalige burgemeester van Amsterdam, de heer Samkalden, de directeur van de afdeling Beeldhouwkunst en Kunstnijverheid, de heer Den Blaauwen, die namens het museum sprak en de toenmalige directeur van het Rotterdamse museum Boymans-van Beuningen, de heer Ebginge Wubben, die namens het voor het afscheid van de heer Van Schendel opgerichte comité het woord voerde.

De redevoeringen, waarin de veelomvattende verdiensten van de scheidende hoofddirecteur werden belicht, waren muzikaal omlijst. Uiteraard hadden de heer en mevrouw Van Schendel aandachtig en geboeid naar woord en muziek geluisterd. Toen hij opstond om naar het spreekgestoelte te gaan werd het doodstil. Omhangen met de versierselen van de juist ten deel gevallen onderscheiding sprak Van Schendel een dankwoord uit, waarin hij zich tot elk van de sprekers en in de volgorde waarin hij was toegesproken, wendde en waarin hij inging op die onderwerpen, die hij van belang achtte. Vanzelfsprekend betrok hij ook de koninklijke familie in zijn dankwoord, dat uitblonk door een heldere formulering en een mooi taalgebruik, en waarin ernst en humor, optimisme en zorg naast warme gevoelens van diepe erkentelijkheid aan de orde kwamen. Dat dankwoord werd gesproken à l'improviste, zonder van één aantekening gebruik te maken. Zijn gezichtsvermogen immers was in de laatste jaren van zijn directoraat zo sterk achteruitgegaan, dat aantekeningen, wanneer hij niet over veel tijd en een van een loep voorziene bril kon beschikken, niet meer bruikbaar voor hem waren. Van nature al een goed luisteraar had hij zich gaandeweg getraind te onthouden wat anderen wellicht als ruggesteun aan het papier toevertrouwden. Wie was deze van postuur betrekkelijk kleine man, die ons onverwacht is ontvallen, die wij

thans in de beslotenheid van onze eigen kring herdenken en die later deze ochtend alleen door zijn vrouw en kinderen naar zijn laatste rustplaats wordt begeleid?

De heer Van Thiel, die de heer Van Schendel als directeur van de afdeling schilderijen is opgevolgd en die zo dadelijk zal spreken en ik zullen proberen op de vraag wie hij was, naar binnen, naar het museum toe en naar buiten, in het eigen land, maar ook internationaal gezien, in te gaan.

Arthur van Schendel werd, als zoon van de schrijver Van Schendel, in 1910 te Ede geboren. Niet in Nederland maar in Italië, in Florence, doorloopt hij de middelbare school om vervolgens aan de Sorbonne te Parijs kunstgeschiedenis te gaan studeren. Als hij daar in 1938 promoveert tot doctor in de kunstgeschiedenis is hij reeds vijf jaar werkzaam bij het Rijksmuseum. In die tijd was het gebruikelijk dat men na de voltooiing van de studie eerst vrijwillig werd, een volontairschap dat zich gemakkelijk, zoals bij Van Schendel het geval was, over een tijdvak van drie jaar kon uitstrekken. Maar dan volgt, in 1936, zijn benoeming tot wetenschappelijk assistent. Vijftien volle jaren later, in 1951, wordt hij directeur van de afdeling Schilderijen en in 1959 volgt hij David Röell, naar wie de aula waarin wij ons nu bevinden, genoemd is, als hoofd-directeur op.

De in zijn school- en studietijd verkregen kennis van de Italiaanse en Franse taal en cultuur hebben hem van het begin van zijn loopbaan af een brede oriëntatie verschaft. De beheersing van die beide talen, gevoegd bij het feit dat zijn vader hem al vroeg een echte belangstelling voor de Engelse taal en Angelsaksische cultuur had bijgebracht, maakten dat hij zich in het buitenland met gemak bewoog.

De kiel voor de vele internationale werkzaamheden, die hij later op zich zou gaan nemen, was mede daardoor gelegd. Het is duidelijk dat talenkennis wel een voorwaarde is om in internationaal verband goed te kunnen functioneren, maar op zichzelf nog niet voldoende. Interesse voor en inzicht in algemene museale problematiek en de mogelijkheid om zijn gedachten goed uit te

drukken maakten dat hij allengs in binnen- en buitenland gevraagd werd tot besturen toe te treden. Wanneer hij bereid werd gevonden een bestuursfunctie op zich te nemen, dan was het zeker dat hij er zich niet met een Jantje van Leiden zou afmaken, maar zich echt zou inzetten. Dat wil zeggen dat hij de stukken die behandeld werden zorgvuldig had gelezen en zich een oordeel over de kwesties die aan de orde kwamen, had gevormd. Het was een genoegen om de heer Van Schendel in vergaderingen mee te maken. Hij vroeg zelden of nooit als eerste het woord, luisterde oplettend naar hetgeen te berde werd gebracht en had absoluut niet de behoefte om een duit in het zakje te doen, om zichzelf te horen spreken, wanneer hij het met de gang van zaken eens was. Soms preciseerde hij, maar vaak ook – en dan luisterden de andere aanwezigen geboeid – analyseerde hij een kwestie in weliswaar vriendelijke maar heldere, niet mis te verstane bewoordingen, gevolgd door het zijns inziens in te nemen standpunt. Was hij in een discussie geraakt, hij zou er zelden duidelijk blijk van geven, zich wellicht iets gereserveerder opstellen. Op polarisering was hij nooit uit. De mogelijkheden die statuten en reglementen boden kende hij als geen ander en hij wist ze op het juiste moment in te brengen. Ook kon hij buiten het eigenlijke thema of vakgebied treden en het onderwerp op een breder of hoger plan tillen. Zo kon hij zich in vergaderingen en bijeenkomsten bewegen tussen uitersten, het zetten van een puntje op de i en het aandragen van een veel groter perspectief in een overtuigend pleidooi. Hij had vaak verrassende ideeën, die erboe bijdroegen om moeilijke impasses te doorbreken. Nooit was hij bang om een standpunt, waarover hij voldoende lang had kunnen nadenken, in te nemen of een wat gedurfd voorstel te steunen. Als hij eenmaal zijn standpunt had bepaald, dan was hij daar niet meer van af te brengen; onwrikbaar hield hij er dan aan vast.

Dat een man met zijn kwaliteiten en gaven gevraagd werd om het voorzitterschap van nationale en internationale commissies, besturen, instituten e.d. op zich te nemen,

ligt bijna voor de hand. Hij heeft nooit geschroomd om op zulk een verzoek, aangenomen dat hij voor de betreffende zaak belangstelling had, in te gaan en om nog meer werk dan hij al had op zijn schouders te laden. Door de voortreffelijke wijze waarop Van Schendel die bestuursfuncties vervulde genoot hij aanzien en gezag. In de wereld van de musea en in die van de restauratie, waarvoor hij zich vroeg reeds interesseerde en inzette, was Van Schendel een internationaal zeer bekende en gerespecteerde persoonlijkheid.

Dat leidde ertoe dat hem vaak moeilijke problemen van zakelijke of persoonlijke aard werden voorgelegd. Hij was steeds bereid om zich in de soms netelige kwesties, waarin hij om raad gevraagd werd, te verdiepen en zijn mening te geven, waarbij men ervan verzekerd kon zijn dat over een dergelijke zaak door hem nooit met wie dan ook gesproken zou worden. Zo stond hij velen als raadsman ter zijde en wist als geen ander waar wat gaande was. Behoorde zwijgen tot zijn kracht en was hij beminnelijk van nature, hij gaf zich als een goede strateeg nooit geheel bloot.

Na zijn pensionering hield Van Schendel menige bestuursfunctie die niet aan het ambt van hoofddirecteur gebonden was aan, en hij bleef zo actief in de wereld waarin hij werkzaam was geweest, nationaal zowel als internationaal. Hij bleef zich interesseren voor de musea en in het bijzonder voor het Rijksmuseum, waar hij – hoe kon het anders – in de loop van zijn lange diensttijd vriendschappelijke betrekkingen had aangeknoopt en onderhouden.

Altijd stond hij klaar om vragen te beantwoorden en te vertellen waarom hij – als daaraan behoefte bestond – in het verleden een bepaalde beslissing had genomen. Nooit heeft hij zich na zijn pensionering op enigerlei wijze met de gang van zaken in het museum bemoeid. De oude baas, zoals hij in de laatste jaren soms genoemd werd, kwam vaak. Niet zo maar een praatje maken, neen, in verband met de vele bestuursfuncties die hij bekleedde, om iets te vragen, of om iets van belang mede te delen.

En waar hij in het gebouw ook kwam en

wie hij ook ontmoette, voor elk had hij, die van nature opgeruimd was, een vriendelijk woord.

Na 42 jaar het museum gediend te hebben werd het museum een vriend.

Is het dan verwonderlijk dat er een schok door het museum voer toen het bericht van zijn onverwachte dood ons bereikte? Op het abrupte verbreken van de vele banden die er tussen hem en ons waren volgde verslagenheid.

Hoe onmetelijk groot moet het plotselinge verlies voor mevrouw Van Schendel en de kinderen zijn. Zij heeft het mede mogelijk gemaakt dat Van Schendel alle taken die op zijn weg kwamen op zich kon nemen. De vier kinderen waren tijdens zijn vele reizen bij haar in veilige handen.

Mevrouw Van Schendel leefde met het wel en het wee van het museum mee en vervulde een belangrijk aandeel in de soms zware representatieve verplichtingen van haar man. Onze gedachten gaan ook naar haar en de kinderen uit.

Het levensboek van Arthur van Schendel is dichtgeslagen. Wij hebben in dat boek gelezen, de een meer, de ander minder, sommigen intenser, anderen vluchtiger, al naar gelang de contacten. Zo is het beeld dat in zijn levensboek staat en dat niemand in de volle omvang kent, voor elk van ons anders. En toch is er ook een gemeenschappelijk beeld.

Arthur van Schendel was een directeur van internationale statuur, een beminnelijk man, maar bovenal een mens met een warm kloppend hart.